



Verborgen en verguisd. Het Wolvenstraatje, een verdwenen steeg te Geraardsbergen

Jacques DE RO

De Lessensestraat is vandaag een belangrijke invalsweg die het mobiele verkeer vanuit Henegouwen direct in het winkelcentrum brengt. Tijdens het ancien regime is dit niet anders. Deze weg noemt dan 'Opperste Hunnegemstraat', een verbindingroute tussen de Lessensepoort en de 'Dutsstraat', later Hoekstraat genoemd en thans Grotestraat. De straat loopt evenwijdig met de lager gelegen 'Neder Hunnegemstraat', de latere Hospitaalstraat en thans de Gasthuisstraat. Al tijdens de 14de eeuw zijn beide straten op een drietal plaatsen met elkaar verbonden door smallere straatjes: de Hunnegemstraat, de Pateelstraat en de Kaproenstraat. Van de Kaproenstraat is er in het begin van de 19de eeuw al lang geen sprake meer, maar wel van het Wolvenstraatje.

Stadsplannen

Op het oudst bekende stadsplan van Geraardsbergen, getekend door Jacob van Deventer in circa 1560, verbinden de drie hoger genoemde straatjes de Opperste met de Neder Hunnegemstraat. Opvallend is dat de Pateelstraat al vroeg volledig bebouwd is, terwijl de Hunnegemstraat geen enkele woning telt en in de Kaproenstraat enkel op de hoeken met de Neder Hunnegemstraat huizen staan.

Op de Kabinetskaart van graaf J. de Ferraris uit 1771-1778 is de bebouwde oppervlakte gewijzigd. De Pateelstraat telt duidelijk minder woningen en in de Hunnegemstraat zijn intussen langs de stadsomwalling een paar huizen opgetrokken. Het tracé van de Kaproenstraat is niet echt geprononceerd getekend. De onmiddellijke omgeving behoudt een sterk landelijk karakter met bomen, struikgewas, tuinen en kleine akkers. Rijhuizen vinden we vooral verderop in de Neder Hunnegemstraat ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal.

In 1813 komt voor Geraardsbergen

een eerste kadasterplan tot stand. Het is zeker tot het begin van de jaren 1980 aanwezig op het stadhuis, maar nadien spoorloos. Op een kopie van het stadsplan zien we voor het eerst het tracé van het Wolvenstraatje. Nauwkeurige gegevens over alle bebouwde en onbebouwde percelen in de stad vinden we op het primitief kadasterplan uit 1828. In de Hunnegemstraat en de Pateelstraat zijn quasi geen nieuwe huizen opgetrokken, terwijl op het oude tracé van de Kaproenstraat een smal rechthoekig verbindingswegje is getrokken tussen de Lessensestraat en de Gasthuisstraat. Deze nieuwe weg heet op dat ogenblik al het *Wolvenstraatje* ('*Wolvestraetjen*'). In de afgelopen vijftig jaar is hier al heel wat bijgebouwd. Langs weerszijden van de toegang tot de steeg in de Lessensestraat staan nu grote woonhuizen. Achter het hoekhuis richting Grotestraat zijn in het straatje een negental rijhuisjes aangebouwd. Aan de andere zijde naar de Gasthuisstraat toe een vijftal. Deze laatste liggen in het verlengde van een deels onbebouwd perceel van een (vermoedelijk vroeger opgetrokken) hoekwoning aan de Gasthuisstraat. Daar tegenover ligt

nog een groot onbebouwd stuk grond. Het Wolvenstraatje anno 1828 telt dus een veertiental huisjes met daartussen enkele open groene ruimten, al dan niet afgesloten door een muur of door een haag.

Volkstellingen of een reis doorheen de tijd

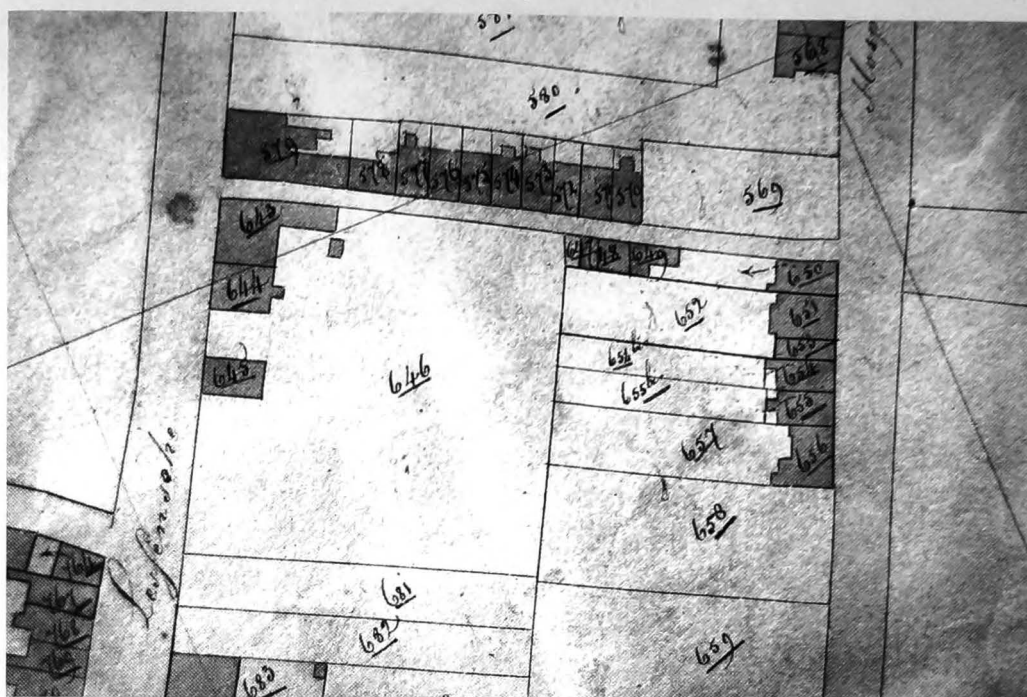
In de eerste volkstelling, die op 17 juli 1796 (29 messidor jaar IV) te Geraardsbergen is gehouden, vinden we geen vermelding van het Wolvenstraatje en zijn bewoners (!). De naam van deze steeg duikt voor het eerst op als *Ruelle des Loups* bij de tweede volkstelling in 1814. We mogen dus veronderstellen dat het steegje tot stand is gekomen tijdens de periode van het Franse Keizerrijk. Zijn ontstaan heeft dus niets te maken met de erbarmelijke volkshuisvesting als gevolg van de voortschrijdende industrialisatie van de Oudenbergstad na 1850. Dit betekent niet dat het in deze latere periode geen woonplaats zal worden voor arme fabrieksarbeiders. Over de naamgeving van het straatje is niets bekend. In de omliggende gemeenten is zeker tot in de nieuwe tijden op wolven

(!) RAG (Rijksarchief Gent), *Scheldedepartement*, nr. 6091.

gejaagd zoals blijkt uit de stadsrekeningen van 1508-1509, 1528 en 1561 ⁽²⁾. Maar waarom men in het begin van de 19de eeuw voor deze intussen uitgestorven diersoort in Vlaanderen heeft gekozen blijft onduidelijk.

Volgens de volkstelling van 1814 telt het Wolvenstraatje 8 huurhuisjes met elk een vloeroppervlakte tussen 10 en 30 m² en die door evenveel families worden bewoond. In het totaal huizen er 48 mensen in deze schamele woonsten of gemiddeld 6 personen per wooneenheid. In een drietal huisjes wonen ze met 8 à 9 personen samen. Twee gezinnen onder één dak blijkt in die dagen niet ongewoon. Een aantal komt rechtstreeks van de buitengebieden. Ze zijn in de stad aangekomen in 1806-1808, misschien een aanwijzing dat rond deze periode de huisjes zijn gebouwd? We vinden er arbeiders, ambachtslui en thuiswerkers voor de lokale textielnijverheid ⁽³⁾.

In het Wolvenstraatje staan er volgens de volkstelling van 1830 intussen al 14 huisjes, die we ook terugvinden op het primitief kadasterplan van 1828. Behalve Adrien De Pelsemaecker, schoenmaker en Jacques Wicheler, wever en hun gezin, zijn het allemaal nieuwe bewoners in het steegje. Opmerkelijk is dat iedereen thuis werkt voor de lokale textiel- en kantnijverheid. Terwijl de mannen weven, gaan de vrouwen spinnen, naaien of kantklossen. Het Wolvenstraatje telt nu 81 geregistreerde bewoners of bijna 6 personen per wooneenheid. Numeriek gezien leven in sommige huisjes nog meer mensen dicht bij elkaar op een kleine woonoppervlakte: 4 huisjes met telkens 8



Het Wolvenstraatje op het primitief kadasterplan van 1828.

personen, 2 huisjes met elk 7 personen. Meer dan de helft van de bewoners is jonger dan 18 jaar ⁽⁴⁾. Geleidelijk ontstaan in deze 'achterbuurt' woonproblemen door de hoge concentratie van bewoners met lage inkomens.

Op 1 januari 1847 is er opnieuw een volkstelling. Het Wolvenstraatje, waar nu 22 wooneenheden worden geteld, herbergt 91 personen. De meeste families, die er in 1830 verbleven, zijn vertrokken. Wellicht hebben ze elders in de stad een betere woning gevonden. Maar de instroom van nieuwe gezinnen blijft. We vinden nu vooral kleinere gezinnen met 1 à 2 kinderen, zodat gemiddeld 4 personen per huis wonen. Een uitzondering vormt het gezin van François Lossez, werkmans, die met zijn echtgenote, zijn 6 kinderen en twee leden van de familie Dancre krap behuisd is. De meeste bewoners werken nog steeds thuis voor de lokale textielmarkt. Toch zijn er

onder hen ook enkele fabrieks- en landarbeiders ⁽⁵⁾.

Tien jaar later, in 1857, wordt opnieuw een staat opgemaakt van alle gezinsleden per wooneenheid die de volgende jaren wordt aangevuld. Het Wolvenstraatje heeft evenveel bewoners, maar we tellen 5 wooneenheden minder ⁽⁶⁾. Behalve een drietal families, gaat het allemaal om nieuwkomers. Ondanks de zware textielcrisis tijdens de late jaren 1840, blijven de meesten onder hen weven, spinnen of kantklossen. De fabrieksarbeid zit duidelijk in de lift. Illustratief is het gezin Rogier: vader Jean gaat samen met zijn zonen Adrien, Antonius en Exaverius in de fabriek werken, terwijl zijn echtgenote Marie Anne Vander Beken en hun dochter Adèle Céline thuis kant klossen. Iedereen is in de weer om de maand rond te komen ⁽⁷⁾.

De volgende twee decennia komen steeds nieuwe arbeidersfamilies

⁽²⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *Lief en leed in het aloude Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1979, p. 8-9.

⁽³⁾ RAR (Rijksarchief Ronse), MGA (Modern Gemeentelijk Archief) Ger, nr. 1182: de samenstelling van de huisgezinnen slaat op het jaar 1814.

⁽⁴⁾ RAR, MGA Ger, nrs. 1183-1184: er is geen vermelding van het Wolvenstraatje voor de telling van 1822.

⁽⁵⁾ RAR, MGA Ger, nr. 1185: de volkstellingen van 1847 en 1857 staan in het zelfde register onder elkaar.

⁽⁶⁾ De huisjes zijn zeker niet in aantal verminderd ten opzichte van 1847. Wel kunnen bepaalde wooneenheden samengevoegd zijn.

⁽⁷⁾ RAR, MGA Ger, nr. 1185.

in het steegje wonen. De gezinnen zitten er echt opeengepakt, 7 tot 9 kinderen is niet uitzonderlijk ⁽⁸⁾. Op 1 januari 1880 is er een nieuwe volkstelling die jaarlijks wordt bijgevuld tot 1900. Het steegje telt nu 24 huizen waarin er 141 mensen wonen of gemiddeld bijna 6 personen per wooneenheid. De volgende jaren is er een kleine migratie van personen naar andere Vlaamse steden of naar de Waalse Borinage. Degenen die blijven zijn vooral jonge gezinnen die in de daarop volgende jaren nog heel wat kinderen krijgen. Eén familie telt 13 kinderen, twee andere elk 12 kinderen. Naaste familieleden, al dan niet aangetrouwd, of twee families onder één dak blijft een noodzaak. De meeste mannen verdienen de kost als dagloner of als fabrieksarbeider, een paar als sigarenmaker. Wanneer de vrouwen werken zijn het nog steeds kantwerksters, maar ook een paar werken in de fabriek ⁽⁹⁾.

De eerste eigenaars

Volgens de oudste kadastragegevens uit 1834 hebben de 14 huisjes in het Wolvenstraatje elk een grondoppervlakte van 20 m² en zijn ze in het bezit van een viertal personen. Voor de huizenrij richting Grotestraat vinden we drie eigenaars: Joannes Rens (1792-1880) ⁽¹¹⁾, schoenmaker (het hoekhuis met aanpalend huisje), Marianne Neijbergh, de weduwe van notaris Jean-Baptiste Roelandt (1755-1825) ⁽¹²⁾ (4 huisjes) en Anne François Vanden Berghe, begijn (eveneens

4 huisjes). Rens heeft een lucratief handeltje in de Brugstraat, dat zich vertaalt in de uitbreiding van zijn onroerend bezit. In 1848 verwerft hij de huisjes van Vanden Berghe en in 1855 deze van weduwe Roelandt. Hiermee bezit hij het halve Wolvenstraatje. Pas in 1889 verkopen zijn nabestaanden alle

huisjes aan brouwer Victor Van Der Snickt ⁽¹³⁾.

Aan de overzijde, voorbij de tuinmuur van het hoekhuis aan de Lessensestraat, staan de drie huisjes van de Geraardsbergse handelaar Philippe Bruyneel (1799-1892) ⁽¹⁴⁾. Zij hebben respectievelijk een

Wie woont er in het Wolvenstraatje in 1814? ⁽¹⁰⁾

1. Pierre Antoine Van Roborst, arbeider, 54 jaar en afkomstig uit Nieuwkerke vestigt zich in 1806 in de stad met zijn echtgenote Catherine Dubois, 38 jaar en afkomstig uit Zegelsem en hun 6 minderjarige kinderen;
2. Philippe Vandenherweghe, mandenmaker, 49 jaar woont er sinds onbepaalde tijd met zijn vrouw Marie Catherine Demuijer, hun twee dochters en de 70-jarige Isabelle Praet;
3. Philippe Dubois, 29 jaar en wever woont eveneens in het steegje sinds onbepaalde tijd met zijn vrouw Cécile Broodcoorens, 35 jaar en hun twee jonge dochtertjes;
4. Rose Wauters, spinster, 28 jaar, weduwe van Jean Baptiste Dondé en afkomstig uit Godveerdegem woont sinds 1808 in de stad, samen met haar twee jonge kinderen en Isabelle Revoir, kantwerkster, 37 jaar;
5. Benoît Van Lierde, 38 jaar, arbeider en afkomstig uit Overboelare, woont in Geraardsbergen sinds 1808 met zijn echtgenote Thérèse Vander Schueren, 40 jaar en afkomstig uit Everbeek, samen met hun vier minderjarige kinderen. Ze delen het huisje met Gerard Denauw, 38 jaar, wever; zijn vrouw Marie Vidts, 22 jaar en in 1794 ingeweken vanuit Galmaarden en hun zoontje;
6. Jean Vierendeel, 29 jaar en wever woont er sinds onbepaalde tijd met zijn vrouw Thérèse Stroobant, 25 jaar, hun twee kindjes en met Marie Mathieu, 52 jaar en weduwe van François Rasquin en haar meerderjarige dochter;
7. Adrien De Pelsemaecker, 27 jaar en schoenmaker woont er sinds onbepaalde tijd met zijn echtgenote Constance Stroobant, 31 jaar en hun 2 jonge kindjes;
8. Pierre De Boe, 51 jaar en kleermaker woont er sinds onbepaalde tijd met zijn vrouw Catherine Latelier, 41 jaar en ingeweken vanuit Sint-Kornelis-Horebeke in 1773, en hun 4 kinderen. Ze delen het huisje met een jong echtpaar, Jacques Wicheler, 28 jaar, wever en Bernardine Hellinckx, 27 jaar.

⁽⁸⁾ RAR, MGA Ger, nrs.1186-1187: de samenstelling van de huisgezinnen voor het Wolvenstraatje vinden we lukraak terug in diverse registers voor de jaren 1857-1880.

⁽⁹⁾ RAR, MGA Ger, nr. 1188.

⁽¹⁰⁾ RAR, MGA Ger, nr. 1182.

⁽¹¹⁾ J. L. RENS, *Stamboom van de familie Rens uit Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1971, p. 50-51: Joannes Rens is de zoon van Adrianus, onderwijzer en van Maria Carolina Walraevens, is drie maal in de echt getreden, in 1821 met Isabelle Maillet, in 1824 met Alexandrina Francisca Vandenberghen en in 1833 met Henrica Gislena Begheyn, dochter van Jacobus Gregorius, advocaat en burgemeester in 1790 en 1792-1794 en maire van Geraardsbergen in 1800-1808.

⁽¹²⁾ Jean-Baptiste Roelandt is de zoon van Adrianus en van Elisabeth Vanderwijnsbrugge, en eerst weduwnaar van Jacoba Barbara Page. Hij resideert als notaris eerst te Nederbrakel in 1797-1798, daarna te Nederboelare in 1798-1805 en tenslotte te Geraardsbergen in 1805-1825.

⁽¹³⁾ Over Victor Van Der Snickt, zie J. DE RO, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005.

⁽¹⁴⁾ Philippe Bruyneel is de zoon van Petrus Joannes en van Fransisca Meulenyzer en echtgenoot van Virginia Mertens.

grondoppervlakte van 10 m², 20 m² en 30 m². Ook de aanpalende tuin met het hoekhuis langs de Gasthuisstraat behoren hem toe ⁽¹⁵⁾.

Wateroverlast

In 1842 komt het Wolvenstraatje ter sprake op de zitting van de gemeenteraad van 26 februari. Er is een probleem gerezen van wateroverlast op het kruispunt van de Lessensestraat en de weg die loopt langs het Solleveld naar de Oudenaardsepoort. Omwonenden klagen er over overtollig stilstaand water na hevige regenbuien, waardoor zij hun huis niet meer kunnen bereiken en alle wegverkeer zo goed als onmogelijk is. De notabelen zien, ten einde deze wateroverlast weg te werken, een oplossing in de aanleg van een

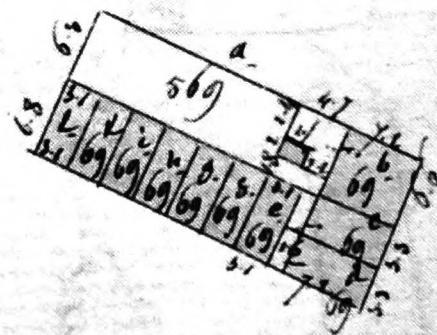
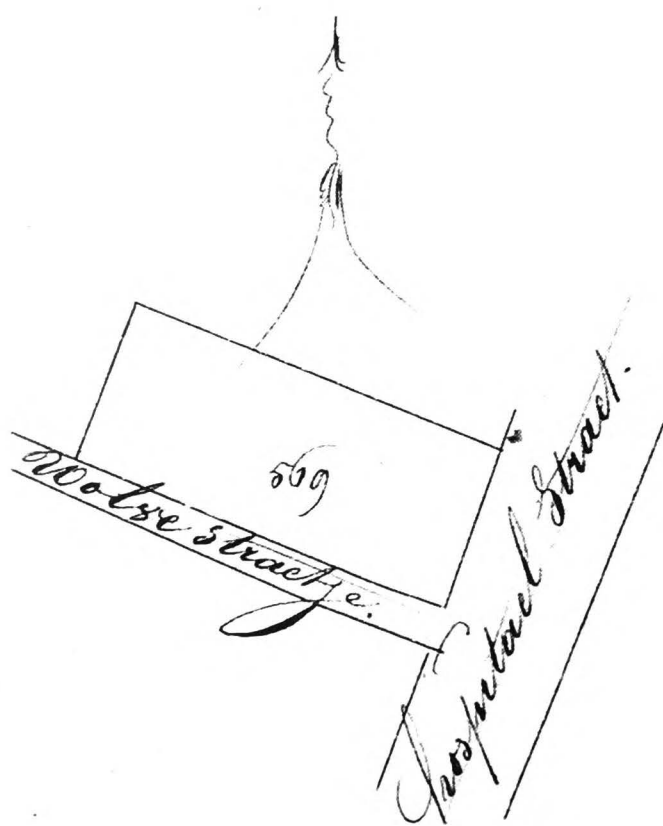
afvoer onder de straat die uitmondt in het Wolvenstraatje. De kosten voor deze werken worden op 700 frank geraamd. Maar hiermee wordt het probleem alleen maar verplaatst. De Lessensestraat wordt wel ontlast van het overtollige regenwater maar voortaan krijgt het Wolvenstraatje, dat elke vorm van riolering ontbeert, nu regelmatig de volle waterstroom te verwerken ⁽¹⁶⁾.

Politiecommissaris Ceuterick op onderzoek

Wanneer in de herfst van 1848 een cholera-epidemie in de stad dreigt, bezoekt politiecommissaris Joseph Gislain Ceuterick ⁽¹⁷⁾ in opdracht van de burgemeester een aantal arme buurten. Op 27 oktober beschrijft hij in een uitgebreid verslag de penibele woonsituatie van een

aantal medeburgers in de stad. Als gewezen bestuurslid van het wel-dadigheidsbureau in 1826-1831 heeft hij zeker oog voor het sociale aspect van de bebouwde omgeving. Hij vermeldt zonder schroom namen van (gewezen) raadsleden die krotwoningen verhuren aan arme lieden.

Ceuterick daalt in 1848 het smalle Wolvenstraatje af en tekent er alle ongezonde woningen op die gewit moeten worden, een maatregel om de "meest mogelijke zindelykheid in zyne woonplaats te onderhouden". Vreemd genoeg valt het - in vergelijking met sommige andere straten - nog best mee want alleen de huizen van Catherine De Vos, spinster en van Frans Vierendeel, wever komen op zijn lijst te staan ⁽¹⁸⁾. Uiteindelijk woedt de cholera in Geraardsbergen tussen 11 augustus



Het 'fort Denolin' komt in 1858 tot stand op de hoek van de Gasthuisstraat met het Wolvenstraatje en telt een tiental woningen.

⁽¹⁵⁾ AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 212, Ger, dln. 2, 3 en 4, art. 94.

⁽¹⁶⁾ RAR, MGA Ger, nr. 80, zitting van 26 februari 1842.

⁽¹⁷⁾ Joseph Gislain Ceuterick (1784-1864), zoon van Jacobus en Anna Judoca Roelandts, geboren in Sint-Martens-Lierde maar later met zijn ouders uitgeweken naar Geraardsbergen. Hij is gehuwd met Maria Josephina Van Crombrugge, is wijnhandelaar en is aanvankelijk voor zijn aanstelling als politiecommissaris in 1836 politiek actief: eerst als kandidaat tijdens de gemeenteverkiezingen van 1827 en 1830, nadien als raadslid in 1831-1836.

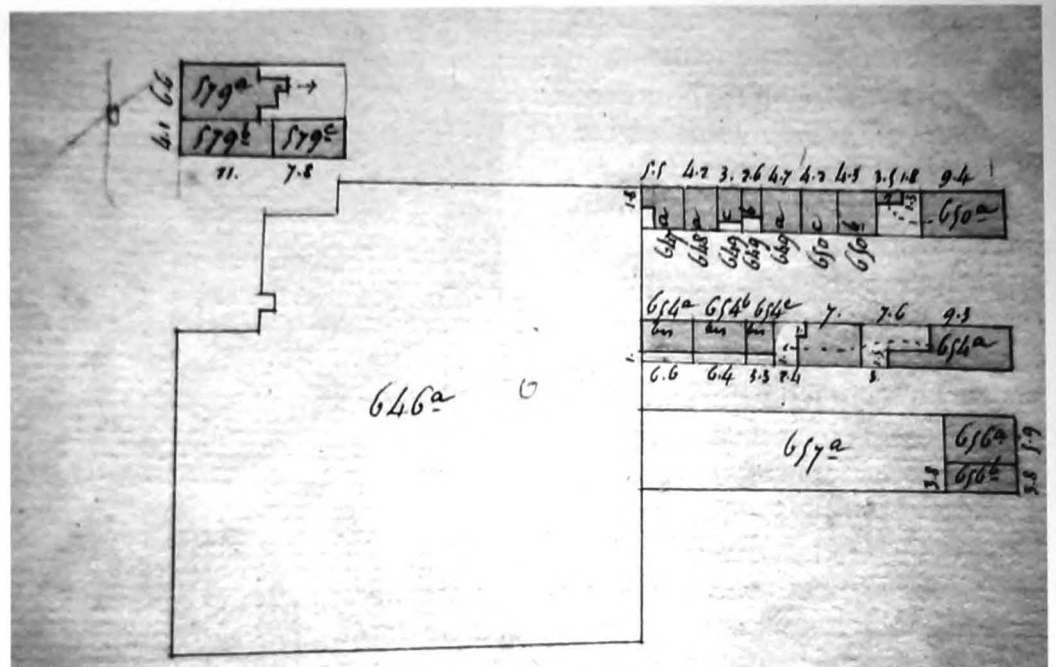
⁽¹⁸⁾ RAR, MGA Ger, nr. 3425: de lijst telt 17 straten of straatjes. In de Lessensestraat moeten twee huisjes gewit - dit is met kalk ingestreken - worden, in de Gasthuisstraat een negental. Het witten is een van de maatregelen waarbij men hoopt de cholera buitenshuis te houden.

en 23 oktober 1849 met officieel 176 slachtoffers⁽¹⁹⁾. Ook in het steegje slaat "den vreeselijken geesel"⁽²⁰⁾ toe. Zo bezwijkt op 24 augustus Guillelmus Van Lierde, 66 jaar en arbeider en op 19 september Anna de Schuytener, 64 jaar en kantwerkster beiden aan de ziekte. Zij overlijden in het nabijgelegen hospitaal⁽²¹⁾.

Wanneer in de nazomer van 1853 de eerste cholera-gevallen in Antwerpen gemeld worden, wordt Ceuterick opnieuw op pad gestuurd. Zijn verslag van 19 oktober over de arbeidershuisvesting is kort, want hij vindt de huizen "à peu près sous le même état qu'au mois d'octobre 1848".

Bij zijn tweede bezoek aan het Wolvenstraatje vindt hij zowel het straatje als de woningen zeer ongezond. Hij meent dit te kunnen verklaren door de onregelmatige helling van het straatje waardoor het water moeilijk wegvloeit. De situatie zal er zeker niet op verbeterd zijn nadat, zoals hoger vermeld, vanaf 1842 het overtollige regenwater van de Lessensestraat langs het steegje wordt afgevoerd. Verder stelt hij vast dat de weg er slecht gekasseid is⁽²²⁾.

De tweede cholera-epidemie die op 2 juli 1866 op de Oude Steenweg een eerste dode eist, verspreidt zich de volgende weken razend snel over de arme buurten van de stad en maakt 668 slachtoffers⁽²³⁾. Het Wolvenstraatje ontsnapt er ook dit keer niet aan. Zo overlijden in het hospitaal aan de



Links langs de Lessensestraat het hoekhuis, opgedeeld in 3 wooneenheden. Rechts de Gasthuisstraat met 'impasse Bruyneel', een doodlopend straatje waarbij langs de ene kant de huisjes uitkomen op het Wolvenstraatje.

cholera: op 16 juli Adèle De Block, 50 jaar en naaister, op 14 augustus Alexander De Gelan, 9 jaar en een van de 7 kinderen van Cornelis, fabrieksarbeider en van Rosalie D'hayer, kantwerkster en op 9 september François Bogaert, 55 jaar en dagloner, vader van 9 kinderen⁽²⁴⁾.

Het steegje raakt volgebouwd

Het steegje raakt verder volgebouwd tijdens de jaren 1850-1860, een periode van relatieve economische welvaart na de hongerejaren 1846-1847. Her en der vestigen zich nieuwe katoenweverijen en lucifersfabrieken in de stad. De vraag naar goedkope werkkrachten lokt verarmde inwoners uit de omliggende dorpen naar de Oudenbergsstad. Er komt snel een

acute woningnood, die er voor zorgt dat velen onder hen in penibele leefomstandigheden terecht komen. Huiseigenaars verrijken zich door meer dan één gezin in een huurpand onder te brengen of door schamele woonsten op te trekken op braakliggende gronden of in achtertuinen. Als het bouwperceel groot genoeg is, wordt dikwijls een belangrijk aantal huisjes gebouwd rond een kleine binnenplaats, die vanaf de straat via een doorgang of een poortje bereikbaar is. De woonoppervlakte is meestal zeer beperkt, het comfort en de hygiëne minimaal. Dergelijk binnenwoonblok staat bekend als *beluik* en verwijst naar de Gentse situatie. Hetzelfde fenomeen vinden we in Geraardsbergen onder de benaming *fort*.

⁽¹⁹⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *De cholera morbus te Geraardsbergen in de 19e eeuw*, Geraardsbergen, 1976, p. 1-3.

⁽²⁰⁾ GHA (Geraardsbergs Heemkundig Archief), *Verzameling bidprentjes*: de naam "cholera" wordt in die tijd zelden in de mond genomen. Deze aanduiding van de ziekte vinden we op de bidprentjes van het gezin van de Geraardsbergse handelaar Napoleon Byl. De man woont met zijn gezin in de Penitentenstraat, wanneer op 25 oktober 1849 zijn negenjarig zoontje Adolphus sterft na een cholerabesmetting. Op 7 november bezwijkt zijn echtgenote Paulina Crusener, gevolgd door zijn twee dochttertjes, de zesjarige Maria op 9 november en de driejarige Esther op 11 november. Zij overlijden allen thuis. Jaarlijks zal in de maand november voor hen in de kerk van de Arme Klaren een requiemmis worden gezongen.

⁽²¹⁾ RAR, MGA Ger, *bevolkingsregisters*.

⁽²²⁾ RAR, MGA Ger, nr. 3425.

⁽²³⁾ RAR, MGA Ger, *bevolkingsregisters*: deze cholera-epidemie woedt tot en met 21 september. Sommige auteurs gewagen van bijna 1.000 doden, terwijl het er in feite veel minder zijn (voorlopige conclusies op basis van een voorbereidende studie rond de arbeidershuisvesting te Geraardsbergen tijdens de 19de eeuw).

⁽²⁴⁾ *Ibidem*; RAR, MGA Ger, nrs. 1186-1187.

Het goed verborgen en duistere Wolvenstraatje, door de bourgeoisie allang verguisd, wordt het toevluchtsoord van arme stadslui en het eldorado voor grondspeculanten. Er wordt heel wat gebouwd en verbouwd. In 1855 wordt het hoekhuis aan de Lessensestraat richting Grotestraat opgedeeld in drie kleinere wooneenheden. Daar tegenover, op de andere hoek, verwerft de Geraardsbergse fabrikant François Liottier (1815-1883) in 1854 het grote hoekhuis, bestaande uit twee wooneenheden, met dito tuin. In de loop van het jaar daarop start hij met de bouw van een textielabriek onder de firmanaam *Liottier-Dooms & fils*. Zij omvat, vertrekkend vanaf deze hoek, opeenvolgend een magazijn annex kleine weverij, het directeurshuis en de katoenweverij. Een hoge tuinmuur achter deze gebouwen loopt deels langs het Wolvenstraatje ⁽²⁵⁾.

Op de hoek van het Wolvenstraatje met de Gasthuisstraat, richting Grotestraat, worden ook nieuwe huizen opgetrokken. Joseph Denolin, bijzondere te Geraardsbergen, is er eigenaar van een grote tuin ⁽²⁶⁾. In 1858 laat hij op het terrein tien woningen bouwen, zeven langs het Wolvenstraatje en drie langs de Gasthuisstraat. Langs de smalle verbindingsweg naar het nieuw aangelegde Stationsplein zijn de huisjes 3,1 meter breed en 6,8 meter diep. Zes van de zeven huisjes hebben achteraan een gemeenschappelijke koer. De woningen langs de Gasthuisstraat zijn wat ruimer opgevat. Eén huis is 5 meter breed, de overige twee 3,3 meter. Ze lopen 7,2 meter diep en hebben achteraan een afzonderlijke koer ⁽²⁷⁾.



De Lessensestraat omstreeks 1895. Het zonlicht tekent de smalle contouren van het Wolvenstraatje op de kasseien.

Het hele woonblok, een tijd lang bekend als *Fort Denolin*, kent kort na elkaar diverse eigenaars: Eugène Coppens, notaris te Geraardsbergen, in 1867-1870; Charles Joseph Antheunis, fabrikant te Ophasselt, in 1870-1881; Auguste Mertens, eigenaar te Overboelare, in 1881-1894 en ten slotte Pieter Goossens, kleermaker te Geraardsbergen, in 1894 tot hun afbraak in 1917 ⁽²⁸⁾.

Aan de overkant van het woonblok wordt eveneens actief aan arbeidshuisvesting gedaan. Naast het hoekhuis van Philippe Bruyneel in de Gasthuisstraat is volgens het primitief kadasterplan van 1828 een tweede woning aangebouwd, die later wordt afgebroken. Dit perceel blijft onbebouwd en vormt een impasse, nadat Bruyneel in 1862 langs het Wolvenstraatje de huisjes verbouwt, met vijf nieuwe

⁽²⁵⁾ J. DE RO, *In de schaduw van het "Manchester van het Vasteland"*. *Textielbedrijven te Geraardsbergen in de XIXe eeuw*. Deel 2 en slot, in *De Heemschutter*, 2003/ 190, p. 15-16; AKG, doc. 212, Ger, dl. 3, art. 1108: Liottier bezit daarnaast nog aan de overzijde van de Lessensestraat een twaalfstal aaneengesloten rijhuizen met grote tuin.

⁽²⁶⁾ AKG, doc. 212, Ger, dl. 3, art. 1151: de tuin (Sectie A 569) is 400 m² groot.

⁽²⁷⁾ AKG, doc. 212, Ger, dl. 3, art. 1174: kadastrale ligging der woningen: Sectie A 569^{b,c,d,e,f,g,h,i,k,l}.

⁽²⁸⁾ AKG, doc. 212, Ger, dl. 3, art. 1096, art. 1038; dl. 5, art. 1617, art. 287^v.

uitbreidt en daar tegenover in 1866 nog vier huisjes bijbouwt achter een verworven woning in de Gasthuisstraat. Ze zijn in oppervlakte niet groter dan 20 m². Het steegje dat doodloopt op de tuinmuur van de Nationale Bank staat weldra bekend als *impasse Bruyneel* ⁽²⁹⁾.

Onbewoonbaar verklaard

Het schepencollege spreekt op zijn zitting van 13 april 1885 zijn zorg uit over de ongezonde toestand van het steegje: *"Het Wolvenstraatje is slechts drie meter breed, het is zeer bevolkt, alleen arme mensen wonen er, ze is smerig en ongezond"*. De notabelen hopen met het aanleggen van een "zeppe" de vochtige toestand van het straatje opmerkelijk te verbeteren. Er wordt een bedrag van 1.035 frank voor uitgetrokken ⁽³⁰⁾.

Nadat op 27 augustus 1892 de cholera opnieuw te Gent opduikt, worden in de provincie op het vlak van de woonhygiëne allereerste maatregelen genomen om de ziekte in te perken ⁽³¹⁾. Op 24 januari 1893 bezoeken de leden van de provinciale medische commissie enkele huisjes in het Wolvenstraatje. Volgens haar rapport blijkt dat *"de twee huizen van de weduwe van Charles Bruyneel ongezond zijn. De vertrekken staan binnen. De lucht ontbreekt. Geene waterafloop. Om deze woningen in eenen betamelijken staat te kunnen brengen, moet er van achter grond aangelegd worden om de gemakken van binnen te kunnen doen verdwijnen en versche lucht in deze beslotene aftrekken te*

kunnen brengen". Daarnaast worden ook vijf woningen geïdificeerd van brouwer Victor Van Der Snickt, die bovendien in de gemeenteraad zetelt: *"Verscheidene kamers dezer huizen met aarde bevoerd, den achtervloer is hooger dan de plavijen hetgeen de waterafloopen verstoppen. De gemakken zijn niet gesloten. Om deze onregelmatigheden te doen verdwijnen en betamelijk bewoonbaar te maken, moeten de vloeren gelegd worden, de gemakken gesloten met deuren, den achtergrond verlegd en de waterloopen eenen regelmatigen afloop"* ⁽³²⁾. Op bevel van burgemeester Charles De l'Arbre worden ten slotte deze woningen onbewoonbaar verklaard tot de nodige aanpassingswerken zijn uitgevoerd door de eigenaars. Op 11 maart 1893 wordt een *Politieverordering op de ongezonde woningen* van kracht ⁽³³⁾. Door deze nieuwe maatregel verdwijnen de volgende jaren in de Denderstad tal van krotwoningen.

De Verhaegenlaan

Het katholieke bestuur van Adrien Flamant wil vanaf 1907 een aantal straatjes in de benedenstad verbreden en komaf maken met de krotwoningen. Men wil straten met een breedte van 8 meter of meer. Zo worden plannen gemaakt om de resten van de Oudenaardsepoort en acht aanpalende bouwvallige huisjes af te breken zodat deze hoofdas naar het stadscentrum op deze plaats breder wordt. Ook de verbreding van het Kattestraatje en het Papiermolenstraatje staat op de agenda van de gemeenteraad en op 24 mei 1907 is er voor het eerst

sprake van een *"algemeen plan van africhting"* voor het Wolvenstraatje. Een voorafgaand onderzoek de *commodo et incommodo* levert geen klachten op en tevreden besluiten de notabelen op 30 april 1910 dat *"de goedkeuring van het plan veel zal bijdragen tot de verfraaiing der stad, het verkeer zal vergemakkelijken en de openbare gezondheid bevoordeelen"*. ⁽³⁴⁾

Dat er geen klachten komen van de huiseigenaars, ligt vermoedelijk aan de hogere eisen die het stadsbestuur stelt betreffende de sanitaire toestand en de hygiëne van huurwoningen. Voor hen betekent dit uiteraard extra kosten, zodat verkopen een optie wordt. Weduwe Bruyneel verkoopt in 1909 alle 8 huisjes aan Maria Leclercq, weduwe van de Geraardsbergse handelaar Vital Paquay. Victor Van Der Snickt verhuist al in 1906 naar Schaarbeek, maar het duurt nog tot 1912 alvorens hij al zijn onroerende goederen in de stad verkoopt. Vier huisjes in het Wolvenstraatje verkoopt hij aan Irma en Cyriel Haegeman en het hoekhuis in de Lessensestraat, samen met een stal en drie aanpalende huisjes komen in handen van Paul Delbauve (1874-1959), meesterkleermaker. In 1912 staan al 11 huisjes leeg ⁽³⁵⁾. Het jaar daarop geeft Delbauve de opdracht de aangekochte panden af te breken. Op 27 april 1914 vraagt hij aan het stadsbestuur de toestemming *"een handelshuis met woning te mogen opbouwen"* op de vrijgekomen ruimte ⁽³⁶⁾. Een week eerder, op 18 april, vraagt de directie van de Nationale Bank de gunst van het bestuur om de *"gebouwen van*

⁽²⁹⁾ AKG, doc. 212, Ger, dl. 2, art. 911v, 94v.

⁽³⁰⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *Oud-Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1973, p. 25.

⁽³¹⁾ G. MAHIEU, *Cholera-epidemieën te Gent in de XIXe eeuw. Bijdrage tot de sociale geschiedenis*, proefschrift U.G., 1968-1969, p. 219-220.

⁽³²⁾ SAGer (Stadsarchief Geraardsbergen), *Register der beraadslagingen van de gemeenteraad van Geraardsbergen 1889-1896*, zitting van 10 februari 1893.

⁽³³⁾ RAR, MGA Ger, nr. 3425.

⁽³⁴⁾ SAGer (Stadsarchief Geraardsbergen), *Register der beraadslagingen van de gemeenteraad van Geraardsbergen 1906-1913*, zittingen van 24 mei 1907 en 30 april 1910.

⁽³⁵⁾ V. VAN BROSSELT, F. WILMONT, *Gidsboek voor de stad Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1912, p. 129-130.

⁽³⁶⁾ J. DE RO, *Een kostuum op maat. De gebroeders Delbauve, meesterkleermakers te Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, 2008 / 220, p. 25 e.v..



Boven: Zicht op de Lessensestraat, gezien vanaf het Stationsplein. Daar waar de straatwand wordt onderbroken, begint het Wolvenstraatje.
 Onder: Zicht op de Lessensestraat met een inblik op het Wolvenstraatje.



haar agentschap te veranderen en te vergroten" (17). De verdere afbraak van de huisjes valt stil met de aanvang van de Eerste Wereldoorlog. Volgens M. Van Kerckhoven zal pas tijdens de eerste helft van 1917 het straatje volledig verdwijnen op bevel van de Duitse bezetter, die een snelle verbindingsweg eist voor het vervoer van gekwetste soldaten van het Kriegslazaret (het stedelijk hospitaal) naar het station. Gevangen burgers en jongeren uit de buurt worden hiervoor ingezet (18).

Na de Wapenstilstand herrijst de straat langzaam met nieuwe, ruimere en mooiere gebouwen. Gefortuneerde mensen vestigen zich nu in de straat, die eerst nog *Wolvenstraat*, dan *Bankstraat* en ten slotte *Verhaegenlaan* wordt genoemd. Deze laatste naamgeving refereert naar de brouwerszoon Gustave Verhaeghe (1830-1900), rentenier en woonachtig te Nice (Frankrijk), die na zijn overlijden de ene helft van zijn fortuin (3.350.000 frank in goudwaarde) testamentair laat overmaken aan het armenbestuur van zijn geboortestad en de andere helft aan de Burgerlijke Godshuizen (19).

Het Wolvenstraatje in beeld

Slechts enkel het beeld van de nauwe toegang tot het verdwenen Wolvenstraatje langs de Lessensestraat is ons bekend door zichtkaarten uit de Belle Epoque. Hoe het straatje er zelf heeft uitgezien of de toegang ervan langs de Gasthuisstraat bleef ons een raadsel. Een zicht in het steegje zelf is ons enkel bekend door een ets van kunstschilder Jan De Cooman (1893-1949). De vraag is hier of het een waarheidsgetrouwe weergave is. (20) Onlangs zijn in een verza-

melaarskring in Geraardsbergen een drietal niet gedateerde noch gesigneerde foto's van het steegje en de directe omgeving opgedoken. Zij tonen ons verrassend scherpe beelden van het straatje. De foto's zijn vermoedelijk genomen kort voor de Eerste Wereldoorlog. We steunen ons hiervoor op het *Gidsboek voor de stad Geeraardsbergen* van W. Van Bossuyt en F. Wilmotte (21). Gevelvermeldingen van de uitbaters en de huisnummers die voorkomen op de foto's corresponderen met de gegevens die we in dit werkje terugvinden.

Een eerste foto is een zicht, genomen vanaf het Stationsplein, richting Lessensestraat. Rechts op de foto zien we het oude gebouw met de burelen van de Nationale Bank. Dit is het voormalige magazijn van de katoenweverij van François Liottier. De rechthoekige vensters op de benedenverdieping zijn om veiligheidsredenen voorzien van een metalen rasterwerk. Centraal op de gevel staat op een bord *Banque Nationale*. De naam vinden we opnieuw terug op de gevel en de poort van het gebouw in de twee landstalen. Hetzelfde geldt voor de straatnaam (*Lessensche straat / Rue de Lessines*). Het Wolvenstraatje lijkt hier een korte onderbreking tussen twee statige rijhuizen. De stoep loopt gewoon door. Het hoekhuis aan de overzijde van de Nationale Bank is de slagerij van weduwe Victor De Bock. Ook hier staat op de voorgevel de Franse benaming *Boucherie* geschilderd. Het huis telt twee voordeuren. Langs de ene deur komt men in de slagerij, langs de andere in het café en het eethuis. In de tijd een niet ongewone combinatie. Op de zijgevel in het steegje staan geschilderde reclames van ondermeer *Sunlight*

Zeep en het Brusselse grootwarenhuis *Au Bon Marché*. De volgende twee rijhuizen in de straat hebben een houten winkelpui. Hier vinden we achtereenvolgens de drukkerij van weduwe Berckmans en de slagerij van Richard Haelterman. Haelterman combineert net als weduwe De Bock de vleeshandel met het herbergleven. In zijn café *A la ville de Lessines* kan de voorbijganger zijn dorst lessen.

Op de tweede foto krijgen we een inblik in het smalle straatje. Vooraan op de stoep staat een straatgaslantaarn. Het straatje is afdalend en eindigt in de Gasthuisstraat, waar we aan de overzijde de tuinmuur met een soort kanteeltjes kunnen zien van het gasthuis. Rechts in het straatje loopt over een grote afstand de tuinmuur van de Nationale Bank. De eerste huisjes achter de slagerij tellen slechts één bouwlaag, hebben geen dakgoot en zijn bouwvallig. Nog steeds wonen hier kansarme gezinnen. Onder de kostwinners vinden we 6 arbeiders, 3 leurders, 2 zakdragers, 2 leidekkers en 1 mijnwerker.

De derde foto is genomen vanuit de Gasthuisstraat en laat ons het Wolvenstraatje nog beter zien, richting Stationsplein. Ook hier kennen we de bewoners van de hoekhuizen. Rechts woont Maurice Claus, arbeider. Aan de overzijde bevindt zich het estaminet *In den Hond* bij Louis Dierickx. De man werkt eveneens als arbeider. Een huis hoger is het orgelbedrijfje van Frans Risselin gevestigd. Is hij één van de twee mannen in werkkledij in de deuropening? Op de gevel staat nog een geschilderd opschrift van een voormalige herberg. Risselin beschikt nog over een huisje in het

(17) SAGer, *Verslagen van de besluiten van het College van Burgemeester en Schepenen 1911-1917*, zitting van 18 april 1914.

(18) M. VAN KERCKHOVEN, *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-1918*, Geraardsbergen, 1980, p. 58.

(19) Dit wordt door de wet van 10 maart 1925 het C.O.O. (Commissie van Openbare Onderstand), nadien volgens de wet van 8 juli 1976 het O.C.M.W. (Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn).

(20) Brochure *Jan De Cooman. Retrospectieve Tentoonstelling 1999. Schilderijen. Grafiek*, Geraardsbergen, 1999, p.10, 13.

(21) Het omvat zowel per straat en huisnummer, per beroep en alfabetisch alle (volwassen) inwoners van de Oudenbergestad opgenomen voor het jaar 1912.



Zicht op de Gasthuisstraat met een inkijk op het Wolvenstraatje.

Wolvenstraatje, dat hij misschien gebruikt als extra werkruimte of als depot. Langs de Gasthuisstraat wordt het paard en kar onmogelijk gemaakt het steegje in te rijden door een centraal geplaatste arduinen paal voor de toegang. Afvalwater vloeit via twee ondiepe greppels langs beide zijden van het steegje naar beneden. In het steegje zelfhangt slechts één gaslantaarn. Helemaal op het einde zien we een glimp van *bazar Au Grand Bon Marché* van Gustave Broeckaert-Van den Bossche, die de hoek vormt van de Lessensestraat met het Stationsplein. Broeckaert zou in het straatje ook een huisje huren om er zijn kisten en leeggoed in te stapelen ⁽⁴²⁾. Ten slotte tellen alle huisjes langs de kant van het estaminet twee bouwlagen. De meesten krijgen weinig daglicht

binnen. Omwille van de belasting op deuren en vensters, in 1798 door de Franse bezetter ingevoerd, doen de huiseigenaars hun profijt door de meeste muuropeningen dicht te metselen.

Besluit

Het Wolvenstraatje is een smalle doorgang tussen de drukke Lessensestraat en de Gasthuisstraat. De eerste huisjes dateren uit het begin van de 19de eeuw. De samenstelling van de bewoners is over een periode van een eeuw quasi ongewijzigd gebleven. Het gaat om arme, laag- of ongeschoolde burgers. Gezinnen, meestal met een groot aantal kinderen, moeten hier leven op een zeer beperkte woonoppervlakte met slechte sanitaire voorzieningen. Misschien een

goede reden waarom zij nooit lang in het steegje blijven wonen. Interessant zou zijn na te gaan naar welke andere wijken of straten zij nadien verhuizen. Ondanks de talrijke slachtoffers van de cholera-epidemieën van 1849 en 1866, duurt het nog quasi dertig jaar alvorens het stadsbestuur zich het lot aantrekt van deze medeburgers en van de eigenaars betere wooncondities eist. De afbraak van het hele straatje, die aanvankelijk gebeurt onder het mom van 'wegverbreding', betekent niet alleen voor de fatsoenlijke burgerij een verademing maar zorgt ervoor dat een schandvlek, die wellicht te lang de stationsbuurt heeft ontsierd, is gewist.

Jacques De Ro
jacques.de.ro@telenet.be

⁽⁴²⁾ F. BROECKAERT, *Kroniek van de Familie Broeckaert en een beetje genealogie*, s. p. nrs..